

РЕГИОНАЛНА ДЕМОГРАФИЯ

Население, Том 36, Книжка 2, декември 2018, 215-245

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ДЕМОГРАФСКИТЕ И МИГРАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ КАТО ФАКТОР ЗА ФОРМИРАНЕ НА ЧОВЕШКИЯ РЕСУРС В ОБЛАСТ СМОЛЯН

Росица РАНГЕЛОВА¹, Валентин БИЛЯНСКИ²

¹ Институт за икономически изследвания при БАН
БЪЛГАРИЯ, гр. София 1040, ул. „Аксаков“, 3

² Университет за национално и световно стопанство
БЪЛГАРИЯ, гр. София 1700, Студентски град

✉ r.rangelova@iki.bas.bg; ✉ v.bilyanski@unwe.bg

Резюме: В статията се разглеждат основни демографски и социални показатели и се очертават тенденции в развитието на област Смолян, за да се характеризира човешкият ресурс в нея. Анализът е направен в сравнителен план с другите области в страната, а също средно за България и за Европейския съюз, за да се отрази действителното място на тази област в съвременния ни свят. Анализирани са демографските и миграционните процеси, които влияят върху наличния човешки контингент, а също върху развитието на пазара на труда и избрани социални индикатори. Интересът към област Смолян идва от желанието да се очертае спецификата ѝ сред другите области в страната, като втора най-малка след област Видин по брой на населението в нея и сравнително по-слабо изучавана. Избраният времеви период от последните десетина години е подходящ да се проследи развитието на област Смолян през годините на членството на България в Европейския съюз (ЕС) от 2007 г. досега.

Ключови думи: демографско развитие; миграционни процеси; България; регионални различия; област Смолян.

Статията да се цитира по следния начин:

Рангелова, Р., Билянски, В. (2018). Демографските и миграционните процеси като фактор за формиране на човешкия ресурс в област Смолян. *Население*, 2, 215-245. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© Р. Рангелова, В. Билянски, 2018

Приноси на авторите в статията:

Р. Рангелова – Въведение; Теоретични предпоставки; Методология, преглед на литературата по тематиката; анализ на статистически данни; Обсъждане на резултати; Изводи и Заключение; Литература

В. Билянски – Резюме; обработка на данни и графичното им представяне; анализ на статистически данни; Обсъждане на резултати

Статията е постъпила през март 2018

Приета за публикуване през юни 2018

Публикувана през декември 2018

Авторите са прочели и одобрили окончателния вариант на ръкописа.

REGIONAL DEMOGRAPHY

Nasselenie Review, Volume 36, Number 2, December 2018, 215-245
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

DEMOGRAPHIC AND MIGRATION PROCESSES AS A FACTOR FOR THE FORMATION OF HUMAN RESOURCES IN SMOLYAN DISTRICT

Rossitsa RANGELOVA¹, Valentin BILYANSKI²

¹ *Economic Research Institute – BAS
1040 Sofia, 3 Aksakov Str., POBox 788, Bulgaria*

² *University of National and World Economy,
Department: International Economic Relations and Business,
POBox 1700 Sofia, Student Town*

✉ r.rangelova@iki.bas.bg; ✉ v.bilyanski@unwe.bg

Abstract: *The paper examines basic demographic and social characteristics and outlines trends in the Smolyan District as a basis for the formation of human resources. The analysis is based on a comparison with the other districts in the country, and also with the average level of different indicators for Bulgaria and for the European Union, in order to reflect the actual place of this district in our modern world. The demographic and migration processes that influence the available human resources, as well as the development of the labor market and social indicators are analyzed. The interest in Smolyan District comes from the desire to outline its specificity among the other districts in the country, as the second smallest in the country after Vidin District by the number of the population and comparatively less studied. The chosen period of the past ten years is appropriate to follow the development of Smolyan District during the years of Bulgaria's membership in the European Union (EU) from 2007 up to now.*

Keywords: demographic crisis; migration processes; Bulgaria; regional development; Smolyan district.

The article can be cited as follows:

Rangelova, R., Bilyanski, V. (2018). Demografskite i migratsionnite protsesi kato faktor za formirane na choveshkiya resurs v oblast Smolyan. [Demographic and migration processes as a factor for the formation of human resources in Smolyan District] *Nasselenie Review*, 2, 215-245]. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© R. Rangelova, V. Bilyanski, 2018

Contribution:

Rossitsa Rangelova – Introduction; Theoretical background; Methodology; Review of the literature on the subject; Data Analysis, Results & Discussion; Conclusions; References

Valentin Bilyanski – Abstract; Data Processing and Graphics; Data Analysis; Results & Discussion

Submitted – March 2018

Revised – June 2018

Published – December 2018

The authors have read and approved the final manuscript.

УВОД

Един от изострилите се проблеми по време на прехода към пазарна икономика в България е нарастващото териториално, социално и икономическо неравенство, силно изразено в полза на София (столица) за сметка на останалите области в страната. Протичащите неблагоприятни демографски изменения показват и ще оказват съществено влияние върху функционирането на пазара на труда, формирането на работната сила и човешкия капитал.

Регионалните различия в България се проявяват най-силно при общините, които са основните административно-териториални единици за провеждане на местно самоуправление. С преминаването на по-високо от общините ниво, на което са областите, различията в голяма степен се неутрализират. На още по-високо равнище – NUTS 2, които са така наречените статистически райони (или райони на планиране) различията намаляват още повече (Янкова 2011: 153–160)¹.

Изучаването на равнището на развитие и потенциала на териториалните единици подпомага провеждането на адекватна и ефективна политика за намаляване на различията между тях. За ограничаване на регионалните различия в Европейския съюз се провеждат политики на кохезия (сближаване) като икономическа, социална и териториална. Общата европейска регионална политика обаче, изразена в Европейската стратегия за устойчиво развитие, не замества националните политики в областта на регионалното развитие, а следва да подпомага държавите членки при осъществяване на регионалните им политики. Водещо за намаляването на междурегионалните различия е наличието на ефективна национална политика и без нея, сами по себе си стратегиите в тази област на европейско ниво не биха били ефективни.

В светлината на казаното регионалните различия в България се увеличават дори на ниво райони на планиране и то в резултат на получаваните европейски средства, които са насочени към тяхното намаляване. Най-бедни са районите Северозападен и Северен централен. През 2016 г. Северозападният район има най-нисък дял от населението в България – 10,8% и принос в брутния вътрешен продукт (БВП) от 6,6%. Той е следван от Северен централен район с дял на населението 11,3% и 7,8% от БВП; Североизточен – 13,2% от населението и 10,6% от БВП; Югоизточен – 14,7% от населението и 13,0% от БВП; Южен централен – 20,1% от населението и 14,0% от БВП. Най-големият и най-богат район е Югозападният, където се намира София (столица). В него живее близо една трета от населението (29,9%) и се произвежда близо половината от БВП (47,9%), което е почти колкото всички останали райони. Самостоятелно град София формира 40% от БВП на България, а делът на областта в общото население на страната е 18,6%.

¹ В България те са: Северозападен, Северен централен, Североизточен, Югоизточен, Южен централен и Югозападен, в които се намира София (столица).

В България се извършват значителен брой демографски и социално-икономически проучвания както за всички, така и за отделни териториални единици². Те имат голямо значение, защото от дълги години професионалисти следят и анализират протичащите демографски и миграционни процеси в страната. Тези, които изследват промените в териториален план, акцентират върху дадена област или район/община и открояват по-ясно както проблемите им самостоятелно, така и в сравнителен регионален план. Такива изследвания могат и следва да бъдат използвани за конкретни политики на местно ниво или на национално ниво за намаляване на междурегионалните различия, включително наличие на човешки ресурс и неговия жизнения стандарт. Това е важно, защото икономическото и социалното развитие на всяка териториална единица е пряко зависимо от характера на демографските, в това число и миграционните процеси, които са в основата на формирането на човешките ресурси в тях.

Целта на настоящата статия е да се разгледат основни демографски показатели и тенденции в област Смолян и да се очертае спецификата ѝ сред другите регионални единици в страната по отношение на възможностите да формира човешки ресурси. Освен сравнения между областите са приведени данни за страната като цяло, а те са съпоставени със средните стойности на съответните показатели за ЕС-28. Намираме, че това е важно, защото така се получава повече информация и се откроява по-релефно мястото на област Смолян в днешния свят.

Анализирани са самостоятелно обособени в раздели демографските и миграционните процеси³, които влияят върху наличния човешки контингент, развитието на пазара на труда и основни социални показатели. Целта е да бъдат показани по-отчетливо тези компоненти на понятието човешки ресурси. Извън обсега на анализа остават важни характеристики на човешкия фактор (и човешки капитал), като образование, здравен статус, предприемчивост, потенциал за иновативност и т.н.

² Сред многобройните публикации ще отбележим сборника с доклади от проведен форум по случай 145 години от създаването на Българската академия на науките „Демографската ситуация и развитието на България. Форум 2014, организиран от Институт за изследване на населението и човека при БАН и публикуван от Академично издателство „Проф. Марин Дринов“ (859 стр.). В него намират място голям брой доклади по основни тематични направления: демографски процеси, включително исторически аспекти, стареене на населението, миграционни движения и др., заетост и пазар на труда, териториални различия и депопулация, като освен анализи по области в страната, специално внимание е отделено на област Благоевград (Равначка, А., 413–426), Кърджали (Робов, И. и Т. Черкезов, 427–437), Пловдив (Димова-Генчева, Я., 247–254) и др. Конкретно за настоящето изследване от значение е, че посочените области са съседни на област Смолян и биха били полезни при желание за регионално съпоставяне или съвкупно разглеждане.

³ Авторите съзнават, че миграционните процеси са част от демографските, като според демографската статистика миграцията отразява механичното движение на населението. В същото време най-широко думата демография се употребява при изучаване само на естественото движение на населението и не е задължително да се включват миграционните процеси. В статията се има предвид този факт, но двете думи се употребяват равнозначно, за да се открие по-добре спецификата на двата процеса.